

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-64>

УДК 327.32

Агапова В.І.

Чорноморський національний університет імені Петра Могили

ПОЛІТИЧНІ ВІДНОСИНИ МІЖ ІСПАНІЄЮ ТА США У ПОСТБІПОЛЯРНИЙ ПЕРІОД

Анотація. У статті проаналізовано зовнішню політику Іспанії із США у постбіполярний період. А саме висвітлена проблема боротьби з тероризмом, питання безпеки та налагодження двосторонніх відносин США-Іспанія. Пріоритетним для даної держави є членство у НАТО і, насамперед, будівництво воєнних баз для реалізації миротворчих місій та формування європейської системи ПРО. Важливим фактом є те, що зовнішньополітичний курс країни дуже тісно зв'язаний з діяльністю керуючої партії, саме тому розглянуто діяльність чотирьох прем'єр-міністрів Іспанії періоду 1996-2020 рр. За даний проміжок часу на чолі стояли Народна Партія та Іспанська соціалістична робітничка партія, які замінювали один одного під час парламентських виборів. У статті можна побачити зближення та віддалення від «атлантичного» курсу урядів, в залежності від зовнішньополітичних пріоритетів. Зроблено висновки, що США важливий стратегічний партнер Іспанії у дипломатичних відносинах з питань безпеки і необхідним є їх співробітництво й надалі для виконання миротворчих місій та врегулювання конфліктів для безпеки та миру у світі.

Ключові слова: політика безпеки, зовнішня політика Іспанії, НАТО, постбіполярний період, іспансько-американські відносини.

Ahapova Viktoriia

Petro Mohyla Black Sea State University

POLITICAL RELATIONS BETWEEN SPAIN AND THE UNITED STATES IN THE POSTBIPOLAR PERIOD

Summary. The theoretical aspects of forming the foreign policy of Spain with the US in the post-bipolar period. Attention has been paid to the problem of combating terrorism, the issue of security and the establishment of bilateral relations. Priority for this country is NATO membership, namely the construction of military bases, the implementation of peacekeeping missions and the formation of a European missile defense system. An important fact is that the country's foreign policy is closely linked to the activities of the governing party. The author reviews the activities of four Spanish prime ministers. During the period under review, the People's Party and the Spanish Socialist Workers' Party were in the lead, replacing each other. In the article you can see the rapprochement and distance from the "Atlantic" course of governments. It is concluded that the United States is Spain's important strategic partner in diplomatic relations with security. And their cooperation is still needed to carry out peacekeeping missions and to resolve conflicts for security and peace in the world. Spain plays a significant role in the US defense strategy for Europe and Africa. Under the terms of the bilateral defense cooperation agreement, the United States has access to several Spanish military bases, including a naval base at Roth and an air base in Moroni, which was a key transport link with US forces in the Middle East. Increasing US presence on these bases over the past five years has changed their status in Spain. In 2011, the United States, Spain and NATO announced that four US Missile Defense Systems (ISS) equipped with a ballistic missile defense system would be based on the European Phased Adaptive Approach (EPAA) for missile defense in Europe. Spain and the United States belong to a number of identical international organizations, including the United Nations, the North Atlantic Alliance, the Euro-Atlantic Partnership Council, the Organization for Security and Cooperation in Europe, the Organization for Economic Cooperation and Development, the International Monetary Fund, the World Bank and the World Organization. Spain is also an observer of the Organization of American States.

Keywords: security policy, foreign policy of Spain, NATO, post-bipolar period, Spain-USA relations.

Постановка проблеми політичного аспекту іспансько-американських відносин полягає у детальному аналізі зовнішньої політики Іспанії у сфері безпеки, а саме протидія тероризму та вирішення конфліктів у небезпечних регіонах світу. Також варто висвітлити проблему співпраці з США у рамках діяльності НАТО у хронологічній послідовності постбіполярного періоду. Оскільки Іспанія є пріоритетним партнером США у рамках діяльності даної організації. Саме тому слід детально проаналізувати діяльність керівництва Іспанії у «трансатлантичному» векторі, визначити яке місце посідає Іспанія у політичних планах НАТО та проаналізувати інтереси Іспанії, у свою чергу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

До поставленої теми значну увагу приділила Н.С. Анікеєва у низці своїх статей [2–4]. Дослідниця розкриває сутність політики в «атлантичному векторі» та пріоритети правлячих партій. Також варто згадати дослідження А.М. Аматова «Політичний дискурс і апологія непопулярного рішення» [1]. У праці детально проаналізовано політичні рішення та дії за часів правління Ансара, що дало змогу більш глибоко дослідити дипломатичну діяльність даного політичного діяча.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У нашій роботі продовжено розкриття особливостей розвитку політичного діалогу Іспанії та США, оскільки країни мають

розгалужене співробітництво. Особливе місце посідає членство Іспанії в НАТО. Стаття може бути використана для подальшого дослідження взаємної співпраці двох суб'єктів міжнародних відносин та їх правової рівності у сучасному світі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Стаття націлена на аналіз політичних відносин і взаємних інтересів Іспанії та США у постбіполярний період, а також згрупувати й визначити важливі вектори співпраці, актуальні проблеми і сформулювати прогнози на розгортання подальших відносин.

Виклад основного матеріалу дослідження. США встановили дипломатичні відносини з Іспанією у 1783 р. та наразі є близькими союзниками, що мають чудові відносини, засновані на спільних цінностях, включаючи сприяння демократії та належне дотримання прав людини.

Іспанія приєдналася до Організації Північноатлантичного договору (НАТО) у 1982 р. Крім співробітництва США та Іспанії у НАТО, відносини оборони та безпеки між двома країнами регулюються Угодою про взаємну допомогу обороні й Угодою про оборонну співпрацю. Відповідно до цих документів, Іспанія уповноважила США використовувати певні засоби безпеки на іспанських військових об'єктах. У 2012 і 2015 рр. Іспанія та США внесли зміни до цієї угоди, щоб дозволити розташувати додатковий американський персонал та обладнання на базах на півдні Іспанії.

Мадрид є активним учасником коаліції у боротьбі з Ісламською Державою (ІДІЛ) й на 2020 р. в Іраку було розміщено понад 500 осіб особового складу армії Іспанії для підтримки підготовки іракських сил безпеки.

Національна адміністрація з питань авіації та космічного простору США та Іспанський національний інститут аерокосмічних технологій спільно працюють з Мадридським комплексом далеких космічних комунікацій на підтримку місії з вивчення орбітальної та сонячної систем Землі. Мадридський комплекс – один з трьох найбільших комплексів відстеження та збору даних, що включає у собі широку космічну мережу NASA [6, с. 40].

Для дослідження політичних відносин між Іспанією та США у постбіполярну добу варто розглянути час перебування у владі чотирьох правлячих прем'єр-міністрів Іспанії: Хосе Марія Аснара, Хосе Луїса Родрігеса Сапатера, Маріано Рахоя Брея та діючого прем'єр-міністра Педро Санчеса.

Уряд під керівництвом прем'єр-міністра Хосе Марії Аснар (1996-2004) підтримав американське вторгнення в Ірак у 2003 р. та сприяв вступу Іспанії до коаліції.

Політика Аснара щодо США визначалася тактикою боротьби з тероризмом і складною ситуацією в Іраку. Водночас Іспанія стала повноцінним партнером США у врегулюванні конфліктів міжнародних криз.

Однак проатлантичне направлення зовнішньополітичної стратегії піддалося критиці з боку Іспанської соціалістичної робітничої партії (ІСРП) та широкі пласти населення не приймали участь Іспанії в іракській операції [1, с. 12].

Коли після перемоги на виборах у березні 2004 р. до влади прийшли соціалісти, нове ке-

рівництво країни стало проводити більш незалежну зовнішню політику, взявши курс на вибудовування збалансованих відносин з США на прагматичній і рівноправній основі, а також на повернення Мадрида до традиційних геополітичних установок. Уряд ІСРП на чолі з Хосе Луїсом Родрігесом Сапатеро (2004-2011) в якості основного завдання проголосив відновлення балансу між двома напрямками проамериканського та європейського зовнішньополітичного курсу.

Першим кроком став вивід військ з Іраку у 2004 році. Кардинально переглянувши свій підхід до війни в Іраку, уряд ІСРП вдалося швидко позбавити Мадрид від думки про Іспанію, як одного з найвірніших американських союзників по Іраку та молодшого партнера Вашингтона, а також голосно дебютувати на міжнародній арені. Тим самим це призвело до охолодження відносин Іспанії із США.

За часів уряду прем'єр-міністра Хосе Луїса Родрігеса Сапатеро під керівництвом соціалістів виникла напруга між США та Іспанією через розбіжність у підходах до питань, включаючи Ірак, мирний процес на Близькому Сході та взаємодію Іспанії з Кубою та Венесуелою [2, с. 14].

Сапатеро зайняв більш незалежну позицію від Білого Дому щодо основних проблем міжнародного та регіонального порядку, що, у свою чергу, сприяло формуванню оновленого іміджу Мадрида в сучасному світі.

Після приходу до влади соціалістів у пріоритетах Іспанії на світовій арені відбулися серйозні зміни, зумовлені відмовою від підходу до основних міжнародних проблем у дусі слідування політиці атлантизму. В цілому розбіжності між Іспанією та США з актуальних питань зовнішньої політики, що виникли з проблеми Іраку, носили досить глибокий характер. Між лідерами двох держав виник своєрідний психологічний бар'єр, політичні контакти на вищому рівні були заморожені і, як наслідок, це призвело до спаду військового співробітництва. Іспано-американські відносини опинилися на грані гострої кризи.

Відновленню та налагодженню партнерських іспансько-американських відносин і контактів сприяла політика ІСРП щодо війни в Афганістані. Уряд Родрігеса Сапатеро, притримуючись міжнародних зобов'язань боротьби з тероризмом, притримувався курсу на воєнну антитерористичну операцію в Афганістані проти режиму талібів.

З приходом до влади в США Б. Обама у 2009 році почався період зближення Іспанії та Сполучених Штатів. Лідером соціалістів була підтримана нова американська антитерористична операція в Афганістані. Зміна керівництва призвела до налагодження контактів на вищому рівні та посиленню військово-політичного співробітництва.

Після перемоги на парламентських виборах у 2011 р. Народної Партії на чолі з Маріано Рахом проводиться низка політичних дій згідно з тими орієнтирами, які були поставлені у його статті «Мое бачення Європи та Іспанії у світі». Пріоритетними міжнародними питаннями були наступні:

- основний пріоритет європейської політики Іспанії – Євросоюз;
- важливий напрямок – Америка (Іberoамерика та США). Із Сполученими Штатами пріоритетними є двосторонні відносини;

– пріоритетним для зовнішньої політики також став середземноморський напрямок;

– після чого йде співпраця з країнами БРІКС (Бразилія, Росія, Індія, Китай, ЮАР) та азійський вектор;

– важливими орієнтирами міжнародної співпраці є ООН, ЄС, НАТО, «Велика двадцятка» [3, с. 484–485].

Уряд Рахоя (2011-2018 рр.) підтримував порівняно низький рівень міжнародних відносин, продовжуючи основні принципи колишньої зовнішньої політики Іспанії: підтримка європейської інтеграції, співпраця з США та міцні зв'язки як з Центральною, так і з Південною Америкою. Політична партія традиційно пропагувала «атлантичну» зовнішню політику, яка наголошувала на тісних зв'язках зі сферою безпеки США.

США та НАТО продовжували бути ключовими партнерами Іспанії. На Саміті з ядерної безпеки, що пройшов 26-27 березня 2012 р. у Сеулі, відбулася зустріч президента США Б. Обами та прем'єр-міністра М. Рахоя. У результаті було обговорено питання з розміщення американських протиракетних установ у місті Рота.

Політика Іспанії щодо США у даний період була дещо «холоднішою», ніж за часів Сапатеро. Не дивлячись на це, було підписано низку важливих договорів про участь у діяльності забезпечення військово-морської безпеки, що змістило вектор взаємовідносин у сферу оборони, у тому числі до галузі протидії міжнародного тероризму.

Після приходу до влади президента Д. Трампа прем'єр-міністр М. Рахой зробив кроки до встановлення дружніх відносин з новою адміністрацією США, наголосивши у телефонній розмові на покращенні двосторонніх відносин, вирішенні проблем безпеки й економіки.

Після призначення королем Іспанії Філіпом VI нового прем'єр-міністра Педро Санчеса продовжилася дипломатична діяльність з налагодження двосторонніх іспансько-американських відносин, концентруючись на боротьбі проти тероризму.

Прем'єр-міністр Санчес не очікував кардинальних змін у зовнішній політиці Іспанії, оскільки його уряд прийняв чіткий проєвропейський підхід і світогляд, наголошуючи на багатосторонньому зовнішньополітичному співробітництві через членство Іспанії у таких установах як НАТО й Організація Об'єднаних Націй [4]. Також Іспанська соціалістична робітничка партія виступила на підтримку оборонного співробітництва США та Іспанії.

Важливе значення для зовнішньої політики Іспанії має євроатлантичний вектор. Педро Санчес побував на саміті країн НАТО у Брюсселі, що проходив 11-12 липня 2018 р., й у рамках цього заходу відбулася перша зустріч глави іспанського уряду та нового президента США Дональда Трампа. У ході саміту 29 лідерів країн НАТО обговорили такі важливі теми, як витрати на оборону, які Іспанія скоротила у зв'язку з кризою [8, с. 341].

З вищесказаного варто зауважити, що США та Іспанія мають тісні зв'язки у багатьох сферах, включаючи широкі культурні зв'язки.

Політичні іспансько-американські відносини ґрунтуються на фундаменті співпраці з низки важливих дипломатичних питань і проблем безпеки. Тому особливу увагу у політичних відно-

синах даних країн варто приділити саме цьому аспекту у співпраці двох країн.

Іспанія відіграє значну роль в оборонній стратегії США щодо Європи й Африки. Відповідно до умов двосторонньої Угоди про оборонну співпрацю, Сполучені Штати мають доступ до декількох іспанських військових баз, включаючи військово-морську базу на Роті й авіабазу в Мороні, яка була ключовим транспортним сполученням з американськими силами на Близькому Сході. Посилення присутності США на цих базах протягом останніх п'яти років змінило їх стан в Іспанії. У 2011 р. Сполучені Штати, Іспанія та НАТО оголосили, що чотири американські кораблі Іджис ПРО (оснащені системою захисту від балістичних ракет) будуть базуватися на Роті у рамках Європейського поетапного адаптивного підходу (ЄПАП) для протиракетної оборони в Європі [13].

Кораблі були відправлені до Роти у 2014-2015 роках. Основна місія кораблів – діяти у Середземномор'ї для захисту Європи від балістичних ракет, які можуть бути запущені з такого небезпечного району як Іран.

Кораблі також виконували інші місії, включаючи патрулювання Чорного моря та запуск ракет Томагавк у квітні 2017 р. у відповідь на використання хімічної зброї сирийським урядом.

Після теракту в 2012 р. проти американського посольства в Бенгазі у Лівії, США в 2013 р. доставили 500 морських піхотинців у Морон, для служби в якості сили швидкого реагування, що захищає інтереси та персонал США у Північній Африці. У 2014 р. підрозділ збільшився до 850 морських піхотинців. У 2015 р. уряд Іспанії схвалив запит США про модернізацію угоди про базування, перетворивши Морон на постійний штаб оперативної групи для морських піхотинців спеціального призначення.

Морська повітряно-наземна група спеціального призначення, що базується на авіабазі Морон, забезпечує постійну військову присутність США до 2200 особового складу, включаючи 850 морських піхотинців і 500 цивільного персоналу та до 26 літальних апаратів. Це також дозволяє швидко приводити у стан готовності додатково 800 морських піхотинців і 14 літаків під час надзвичайних ситуацій операції [11, с. 287].

Морська повітряно-наземна група спеціального призначення – це ротаційна експедиційна сила, яка включає підрозділи командування, наземної, авіаційної та логістичної діяльності, з основною місією реагування на екстрені виклики про надання допомоги у посольствах США та операції США в Африці. Цільова група може також здійснити різноманітні інші місії, включаючи евакуацію учасників бойових дій, гуманітарну допомогу та ліквідацію наслідків стихійних лих, або навчання з питань співробітництва та безпеки з партнерами. Іспанія є активним учасником міжнародних операцій з безпеки та миротворчих операцій. А також сприяє військово-морським силам в місії ЄС проти піратства біля Сомалійського узбережжя (операція «Атланта»), місії ЄС «Софія» та НАТО «Морський охоронець» щодо морської безпеки у Середземному морі [7, с. 70].

Іспанія також бере участь у навчальній місії НАТО з питань вирішення конфлікту в Афганіс-

тані та військових навчальних місіях ЄС у Малі та Сомалі, забезпечуючи авіаперевезення для підтримки операцій Франції та ЄС у Малі, Центральноафриканській республіці у регіоні Сахель [9].

З 2002 по 2015 рік Іспанія займала значне місце у складі Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) під керівництвом НАТО в Афганістані. У контексті занепокоєння США з приводу тривалої тенденції до зменшення європейських витрат на оборону аналітики зазначають, що на оборонний бюджет Іспанії негативно вплинули економічні труднощі країни. Загальні витрати на оборону значно скоротилися між 2009 та 2014 роками, хоча Іспанія ввела щорічні збільшення оборонного бюджету з 2015 р. Такі збільшення фінансування, в основному, були спрямовані на флот Іспанії, включаючи плани будівництва нового класу дизельних підводних човнів і придбання п'яти фрегатів, патрульних суден і морських вертольотів [10, с. 8]. Перегляд структури збройних сил у 2016 р. призвів до реорганізації бригад іспанської армії, щоб зробити сили більш дислокованими для проведення операцій.

У 2018-2019 рр. Військово-повітряні сили (ВПС) Іспанії розраховувала отримати останні шість із 73 контрактних бойових літаків «Єврофайтер Тайфун» [11, с. 288]. Іспанія розглядала можливість придбання 50 літаків F-35A, які замінять флот з 85 літаків F-18, оскільки вони поступово припинять використовуватися у 2020-2025 роках.

Іспанія та США належать до низки однакових міжнародних організацій, включаючи ООН, Організацію Північноатлантичного альянсу, Раду

Євроатлантичного Партнерства, Організацію з Безпеки та Співробітництва в Європі, Організацію Економічного Співробітництва та Розвитку, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та Світова Організація Торгівлі. Іспанія також є спостерігачем за Організацією Американських Держав. У 2018 р. країна розпочала свій нинішній термін як член Ради ООН з прав людини.

Висновки з даного дослідження. Отже, іспансько-американські політичні відносини постбіполярного періоду характеризуються налагодженням двосторонніх взаємин, які мали хвилеподібний характер і ставали чи то більш близькими, чи навпаки – холоднішими. Ці взаємовідносини визначалися правлячою партією Іспанії та її лідером – прем'єр-міністром, їх тенденціями зовнішньополітичних пріоритетів. Характерною рисою відносин є співпраця, що базується на питаннях безпеки, про що наголошувалося вище.

Правлячі уряди досліджуваного періоду проводили активну безпекову політику у рамках НАТО, що є однією з пріоритетних організацій як для країни, так і для міжнародних організацій. Була розпочата активна співпраця разом з урядом США проти тероризму, що продовжується і сьогодні. Варто зазначити, що Сполучені Штати Америки є важливим стратегічним партнером Іспанії у відносинах з питань безпеки, що передбачає продовження іспансько-американського співробітництва у даній сфері й, насамперед, для виконання миротворчих місій і врегулювання конфліктів для безпеки та миру у світі.

Список літератури:

1. Амаатов А.М. Политический дискурс и апология непопулярного решения. *Политическая лингвистика* (Екатеринбург). 2011. Вып. 2(36). С. 11–18.
2. Аникеева Н.Е. Особенности внешней политики Испании в период правления Хосе Луиса Родригеса Сапатеро: 2004-2008 гг. *Вестник МГИМО-Университета*. 2008. № 2. С. 10–19.
3. Аникеева Н.Е. Основные направления внешней политики Испании правительства Народной партии М. Рахоя. *Вестник Московского государственного лингвистического университета*. 2014. Вып. 24(710). С. 479–486.
4. Аникеева Н.Е. Испания: основные итоги 2018 года // *Портал МГИМО / Итоги года*, 2019. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/ispaniya-osnovnyye-itogi-2018-goda/> (дата звернення: 16.03.2020).
5. Верников В. Парламентские выборы в Испании: социалисты вернулись во власть, и теперь – надолго. *Научно-аналитический Вестник Института Европы РАН*. 2019. № 3. С. 36–41.
6. Ермоленко И.А. Перипетии испано-американских отношений на современном этапе. *Вестник МГИМО-Университета*. 2011. № 3(18). С. 290–294.
7. Черкасова Е.Г. Поворот во внешней политике Испании: амбиции и грани возможного. *Мировая экономика и международные отношения*. 2005. № 8. С. 65–76.
8. Федосенко Д.В. Внешняя политика Испании в XXI в. Приоритетные направления. *Азимут научных исследований: экономика и управление*. 2018. Т. 7. № 1. С. 340–342.
9. Government of Spain – Ministry of Defense. URL: <http://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/misionesinternacionales.pdf> (дата звернення: 16.03.2020).
10. NATO Public Diplomacy Division, Defence Expenditures of NATO Countries (2010-2017) (Press Release). June 29, 2017. 14 p.
11. International Institute for Strategic Studies, The Military Balance. Routledge, 2018. 519 p.
12. Airbus, Airbus Delivers Latest Standard Eurofighter to Spanish Air Force, January 23, 2018. URL: http://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/01/Airbus_Delivers_Latest_Standard_Eurofighter_to_Spanish_Air_Force.html (дата звернення: 18.03.2020).
13. Gonzalez, Miguel. "Spain's Air Force and Navy have sights set on new American fighter aircraft," *El Pais*. 2017. June 5. URL: https://elpais.com/elpais/2017/06/05/inenglish/1496652196_078384.html (дата звернення: 20.03.2020).
14. U.S. Relations with Spain. 13 January, 2020 // U.S. Department of State. Spain. URL: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-spain/> (дата звернення: 17.03.2020).
15. BBC News. Europe. Mariano Rajoy – the patient man of Spanish politics. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-15781440> (дата звернення: 15.03.2020).

References:

1. Amatov, A.M. (2011). Politicheskij diskurs i apologija nepopuljarnogo reshenija [Political discourse and apology of an unpopular decision]. *Politicheskaja lingvistika Ekaterinburg*, 2(36), 11–18.

2. Anikeeva, N.E. (2008). Osobnosti vneshnej politiki Ispanii v period pravlenija Hose Luisa Rodriguesa Sapatero: 2004-2008 gg. [Features of the foreign policy of Spain during the reign of José Luis Rodríguez Zapatero: 2004-2008]. *Vestnik MGIMO – Universiteta*, 2, 10–19.
3. Anikeeva, N.E. (2014). Osnovnye napravlenija vneshnej politiki Ispanii pravitel'stva Narodnoj partii M. Rahoja. [The main directions of foreign policy of Spain by the Government of the People's Party M. Rajoy]. *Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo lingvisticheskogo universiteta*, 24(710), 479–486.
4. Anikeeva, N.E. (2018). Ispanija: osnovnye itogi 2018 goda [Spain: the main results of 2018]. *Portal MGIMO*. URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/ispaniya-osnovnye-itogi-2018-goda/> (accessed 16.03.2020).
5. Vernikov, V. (2019). Paramentskie vybory v Ispanii: socialisty vernulis' vo vlast', i teper – nadolgo [Parliamentary elections in Spain: Socialists return to power, and now – for a long time]. *Nauchno-analiticheskij Vestnik Instituta Evropy RAN*, 3, 36–41.
6. Ermolenko, I.A. (2011). Peripetii Ispano-amerikanskih otnoshenij na sovremennom jetape [The twists and turns of Spanish-American relations in the modern world]. *Vestnik MGIMO – Universiteta*, 3(18), 290–294.
7. Cherkasova, E.G. (2005). Povорот vo vneshnej politikei Ispanii : ambicii i grani vozmozhnogo [A Turn in Spain's Foreign Policy: Ambition and the Face of the Possible]. *Mirovaja jekonomika i mezhdunarodnye otnoshenija*, 8, 65–76.
8. Fedosenko, D.V. (2018). Vneshnjaja politika Ispanii v XXI v. Prioritetnye napravlenija napriamy [Spain's foreign policy in the 21st century. Priority areas]. *Azimut nauchnyh issledovanij: jekonomika i upravlenie*, 7(1), 340–342.
9. Government of Spain – Ministry of Defense. Retrieved from: <http://www.defensa.gob.es/Galerias/defensadocs/misionesinternacionales.pdf> (accessed 16.03.2020).
10. NATO Public Diplomacy Division, Defence Expenditures of NATO Countries (2010-2017), (Press Release). (2017, June 29). 14 p.
11. International Institute for Strategic Studies, The Military Balance (2018). Routledge, 519 p.
12. Airbus, Airbus Delivers Latest Standard Eurofighter to Spanish Air Force. (2018, January 23). Retrieved from: http://www.airbus.com/newsroom/press-releases/en/2018/01/Airbus_Delivers_Latest_Standard_Eurofighter_to_Spanish_Air_Force.html (accessed 18.03.2020).
13. Gonzalez, Miguel (2017, June 5). "Spain's Air Force and Navy have sights set on new American fighter aircraft". *El Pais*. Retrieved from: https://elpais.com/elpais/2017/06/05/inenglish/1496652196_078384.html (accessed 20.03.2020).
14. U.S. Relations with Spain (2020, January, 13). U.S. Department of State. Spain. Retrieved from: <https://www.state.gov/u-s-relations-with-spain/> (accessed 17.03.2020).
15. BBC News. Europe (2018, 1 June). *Mariano Rajoy – the patient man of Spanish politics*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/news/world-europe-15781440> (accessed 15.03.2020).